

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת כי תצא י' אלול תשע"ח,
גיליון נושא.

בירורי הלכה אקטואליים, מפי גדולי ופוסקי
הדור שליט"א. לעורך לב המעיין, ואין לסמוך
על הדברים הלכה למעשה.

גיליון נושא:

'בחירת אתרוג מהודר'

פְּרִי עֵץ הָדָר

מצוה: כתוב בתורה (פרשת אמור, ויקרא כג מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעֵרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ד' אֱלֹהֵיכֶם שְׁבַעַת יָמִים.

1. מדריך מעשי

ד' מינים מהודרים: במאמרים שלפנינו, נתמקד בהדרכה מעשית קצרה ומזורזת לבחירת ד' מינים מהודרים - מפי ספרים מוסמכים, רבנים מפורסמים, ומומחים בעלי ניסיון. הגיליון הנוכחי 178 - איך לבחור אתרוג מהודר. גיליון 179 - דיני לולב. גיליון 180 - דיני הדס משולש. גיליון 181 - דיני ערבות. גיליון 182 - מצות איגוד הלולב. גיליון 183 - סדר הנענועים.

מקוצר היריעה, אי אפשר לפרט את כל דיני ארבע מינים כי רבים הם, מטרתנו לתת הדרכה תמציתית לאדם שבא לקנות ד' מינים, איזה דברים צריך לבדוק - מה מעכב, ומה ראוי להחמיר ולהדר, ומה רק בגדר הידור בעלמא.

רווח נוסף; בדרך כלל, אחרי הקניה הרוכש מתאמץ ומגיע לרב ומו"ץ להראות את הסחורה שהעלה בחכתו לשמוע את חוות דעתו האם האתרוג כשר, והאם הוא שווה את המחיר ששילם. כאשר השואל יודע מספר הקדמות בסיסיות, השאלה נשאלת נכון, באופן ממוקד וענייני. והתשובה מדויקת ויעילה, ברורה ומהירה. במיוחד, שמחמת הלחץ וריבוי השואלים, יתכן שהרב לא ישים לב לכל הפרטים הקטנים.

2. אתרוג פסול מהו?

כתב הכד הקמח (סימן כג), קודם כל עיקר ההידור הוא אם אין בו חשש פסול, ואח"כ משגיחין בהדרו בתואר ובמראה. עכ"ד. דבר ראשון צריך לוודא, שאין פסול באתרוג, כי גם כיום יש הרבה אתרוגים פסולים, ולא מדובר על הידורים, כי אם על עיקר הדין, וכפי שיתבאר. ולכן צריך לקנות רק ממוכר מוסמך ירא שמים, או חנות בהשגחה מהודרת, בחזקת בלתי מורכב, ונקי מחשש ערלה, טבל, נטע רבעי, כלאים, חילול שבת.

אינו מורכב: נפסק **במשנ"ב** (סימן תרמח ס"ק סה) הסכמת הפוסקים שאתרוג המורכב פסול, ולא נקרא אתרוג כלל. עקב ריבוי ההרכבות במהלך השנים על ידי המגדלים שרצו שהסחורה תהיה יותר משובחת עם פיטם חזק ומראה יפה, יש להקפיד לקנות אתרוג המיוחס בחזקת שאינו מורכב.

ערלה וטבל: נפסק **במשנ"ב** (סימן תרמט ס"ק מה) אתרוג טבל ערלה תרומה טמאה פסול כל שבעה, ערלת חו"ל ודמאי כשר אפילו ביום הראשון. לדעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דרך אמונה תרומות פרק ב הלכה ב ביאור הלכה ד"ה זרען), אם לא נוטעים את העץ על דעת לאכול, אין חיוב לעשר. אבל כיום רוב האילנות נוטעים למכור גם למצוה וגם לאכילה, וחייב במעשר.

לכם: נטילת לולב ביום הראשון צריך שיהיה 'לכם'. בשאר הימים בגבולין אין מעכב שיהיה לכם. אבל במקדש גם בשאר הימים מעכב 'לכם'. ידוע **הביכורי יעקב** (תרנח ס"ק א) שגם בזמננו, חייבים במקום המקדש כל שבעה מדאורייתא וממילא מעכב שיהיה 'לכם'. ודן **בהליכות שלמה** (תשרי פרק יא הלכה כו) האם החיוב כל שבעה נאמר בכל ירושלים, או רק בכותל המערבי.

ולכן, אין לקנות ארבע מינים לחיוב דאורייתא מקטן שיכול לקנות ואינו יכול להקנות. אף שהמוכר בן 13 ולא הביא שני שערות לא יקנה ממנו, שכן ספק דאורייתא לחומרא, עד שיתברר בוודאי שהמוכר גדול. גם יש לדעת, שחלק מאופני התשלום נחשבים כהקפה, ולכן רצוי לשלם במזומן וכדומה, שלא יברך על ד' מינים שאינו 'לכם'. אכן, הקונה עבור שאר הימים, לא במקדש, יכול לקנות גם מקטן.

זמני תשובה

זריזין מקדימין: נפסק בשו"ע (סימן תכט סעיף א) שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום. וכתב המשנ"ב (ס"ק א) הוא הדין בשאר יום טוב, לפחות מצד המנהג. ודעת הבית יוסף (שם) שרק בפסח שהלכותיו מרובות צריך ל' יום, אבל בשאר המועדים מספיק פחות.

כתב במטה אפרים (סימן תרג סעיף ה) נוהגים אנשי מעשה להיות זריזין מקדימין לקנות ארבעת המינים בעשרת ימי תשובה, וזכות המצוה תכריע לכף זכות ביום הדין הקדוש לזכות לו החתימה.

מסופר על הסטייפלער זצ"ל (ארחות רבינו חלק א עמוד רמב) שכבר בט"ו באב היה הולך בעצמו לקנות אתרוג וכשהיתה קשה לו ההליכה הביאו לו אתרוג בתאריך הזה, וכן נוהג בנו הגר"ח קנייבסקי שליט"א שמידי שנה מביא לו מגדל אתרוגים, אתרוג מהודר בט"ו באב (דברי שי"ח שופטים תשע"ח).

הרבה מדקדקים נוהגים לחפש ד' מינים למהדרין מן המהדרין, כבר מתחילת חודש אלול ולפעמים גם לפני, לברור ישירות מהפרדסים והמטעים טרם המיון.

זה לא הזמן: יש בעלי מוסר שאומרים, הרוצה לברוח ממצות התשובה, מתחיל להתעסק עם ד' מינים. היצר הרע אומר לאדם, תעשה הכל, תקנה ד' מינים, תבנה סוכות לכל המשפחה, תארגן אלף ואחד דברים, חוץ מלעשות תשובה! ובדרך צחות אמר חכם אחד, שצריך לבדוק שהאתרוג נקי מביטול תורה.

בספר חיי המוסר מסופר, פעם נכנס הסבא מקעלם זצ"ל ל'בית התלמוד תורה' בעשרת ימי תשובה, ושמע שני אברכים מדברים ביניהם אודות קניית אתרוג. שאל אותם הסבא, האם עניני יום כיפור כבר הושלמו?

בספר מנהגי מהרי"ל (תחילת הלכות סוכה), הובא ברמ"א (סימן תרכד סעיף ה, סימן תרכה סעיף א), ביחס לסוכה שמתחילים לבנותה אחרי יום כיפור 'משום שנשלמו ימי תשובה'. ומצוה הבאה לידו אל יחמיצנה, משמע שקודם יוה"כ אין מוטל עליו עדיין, מצוות חג הסוכות.

מעשה נורא על הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל, שבא אליו מישהו בערב יום כיפור להראות לו את האתרוג שלו. רבי אהרן פתח לו את הדלת בדמעות ורתת, וביקש שיבוא בזמן אחר 'כי אנוס אני להכין את עצמי ליום הדין' (ר' אהרן סורסקי אש התורה עמוד רעח).

אחרי י"ג מידות: כ"ק אדמו"ר הזקן מאלכסנדר זיע"א, כשהביאו לו אתרוג, לא הסתכל עליו עד אחר הסליחות י"ג מידות, ואמר שעם הדמעות של הסליחות י"ג מידות לפני יום כיפור, רוחצים את האתרוג מכל הכתמים. (מאורן של ישראל תשל"א עמוד קפז). וכעין זה כתב בשם משמואל (סוכות תרע"ח). ❖

חסר: פסול גמור הקיים באתרוגים, הוא 'אתרוג החסר' שפסול ביום הראשון (וכן בשאר הימים במקדש), כמבואר במשנה (סוכה דף לד: ותוס' ד"ה שתהא) רמב"ם (לולב פרק ח הלכה ז) שו"ע (או"ח סימן תרמח סעיף ב) ומשנ"ב (שם ס"ק ט ואילך) אתרוג החסר כל שהוא, אפילו נקב קטן ביותר פסול ביום הראשון, שנאמר: ולקחתם, שתהא לקיחה תמה, והחסר אינה לקיחה תמה.

אמנם ביום הראשון בשעת הדחק, וביו"ט שני בחו"ל אפילו כשאינו שעת הדחק, סומכים על ה"ש אומרים' שחסר משהו כשר, ולשיטתם פסול חסר הוא רק בגודל 'איסר' (19 - 33 מ"מ תלוי בדעות השונות). והורו גדולי הוראה שליט"א, שמספק אי אפשר לברך על אתרוג חסר משהו. אבל בחול המועד כשר חסר אפילו יותר מכאיסר, ומברכים עליו.

מסביר הביאור הלכה (ד"ה ואם חסר), שיש באתרוג קליפה שקופה דקה, ומתחתיה קליפה ירוקה. אם נחסר מהקליפה העליונה אינו פוסל משום חסר, אך אם נחסר אפילו משהו מהקליפה הירוקה פסול.

נקב שנוצר על ידי קוץ בשעת חיבורו לאילן, פסול. אם נקרם עליו עור ובשר מלמעלה, כשר. ספק אם נקרם עליו, כשר.

נפל הפיטם בשעת גידולו: הפיטם שבראש האתרוג, אם נפל בשעת גידולו, הכשיר הרמ"א (סימן תרמח סעיף ז) וכן מנהג העולם. וסימן לכך שנפל על העץ, כותב המשנ"ב (ס"ק לב) בשם הביכורי יעקב (ס"ק כד) שיש גומא במקום הפיטם. והתיר הג"ר שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק י סעיף יח) גם כשנפל באמצע או בסוף גידולו, אם כך דרך גידולו.

נפל הפיטם אחרי הקטיפה: פיטם שנפל כולו עם החלק שבתוך הפרי, אחרי קטיפת האתרוג מהאילן, הרמ"א (סימן תרמט סעיף ה) פוסל מדין חסר, רק ביום הראשון, והמגן אברהם (סימן תרמט ס"ק יז) פוסל גם בשאר הימים מדין הדר, כי הוא חסר בראש האתרוג וניכר, והכריע המשנ"ב (ס"ק לו) שאם אי אפשר למצוא אחר, יש לסמוך על המקילים, אבל מפקפק אם יכול לברך עליו, אלא אם כן יצטרף עוד ספק להקל, שאז ודאי יוכל לברך.

נפל רק הפיטם שמעל הפרי, ולא בולט כלום, נחלקו הפוסקים בכשרותו. נשאר

מעט בולט מהפיטם מעל האתרוג, **המגן אברהם** מיקל, אבל **המשנ"ב** (ס"ק לא) מסיק, טוב להדר אם יש לו אחר. נפלה השושנתא העליונה (כעין כדור בראש הפיטם), הכשיר **הרמ"א** (סימן תרמח סעיף ז), וטוב להחמיר כשיש לו אחר מהודר כמותו.

נפל העוקץ: אם העוקץ נפל ונשאר במקומו חור, כתב **השו"ע** (סימן תרמח סעיף ח) שפסול, אבל אם כל הגומא מלאה, אפילו אם למעלה מהגומא לא נשאר כלום כתב **הרמ"א** (שם) שכשר.

שינוי מראה: נפסק **בשלחן ערוך** (סימן תרמח סעיף ט) שינוי מראה מתחת לחוטם, בשנים או שלשה מקומות פסול. במקום אחד על רובו פסול. ובחוטם האתרוג (משיפוע האתרוג ומעלה, והיינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד ומעלה) אפילו כל שהוא פוסל.

ולכן, בחוטם כל 'נקודה שחורה' או לבנה פוסלת. למטה מהחוטם, דוקא ברובו או בשנים ושלשה מקומות עם הפרש ניכר ביניהם, באופן שמכל צד אפשר לראות את אחת הנקודות, שהוא רוב ההיקף. וכתב **בחוט שני** (סוכה עמוד רפג), חום כהה הנוטה לשחור אין להכשיר.

וכתב בספר **ארבעת המינים למהדרין** (עמוד שע) נקודה שחורה פוסלת, רק כאשר היא מגוף האתרוג, אבל נקודה שחורה שאינה מגוף האתרוג (כגון מהריסוס או מבעלי חיים) כשרה, כמוכח **מהמשנ"ב** (סימן תרמח ס"ק מט). ומציין 8 סוגי נקודות שחורות, שלכל אחד דין שונה. והכלל בזה, אם ניתן להסיר את הנקודה השחורה הדבוקה לאתרוג באמצעי עזר (מים, שעוה, פלסטלינה - ויזהר לא לפסול את האתרוג מדין חסר) האתרוג ודאי כשר, אפילו אם בפועל לא הסירו (ארחות רבינו חלק ב עמוד רעד). וגם כשאי אפשר להסיר, תלוי איזה נקודה, ויש לשאול מורה הוראה מומחה.

בלעטלך: כתב **הרמ"א** (סימן תרמח סעיף יג), בלעטלך המצוי מאד באתרוגים, [שהם כעין גלד שנוצר על ידי שפשוף העלים באתרוג] כשר, אבל אם הוא גבוה מהאתרוג, נחלקו הפוסקים. והכריע **המשנ"ב** (ס"ק נ) שאין להקל לקחתו אלא בשעת הדחק. והורה **הג"ר ניסים קרליץ שליט"א** (חוט שני סוכה עמוד רפא) שאם הוא בולט מעט שצריך הבחנה במישוש אם בולט, כשר, שהרי כל בלעטל יש לו מעט בליטה.

טווח הבדיקה: חסר פסול בכל שהוא. אבל שינוי מראה באתרוג תלוי ב'נראה לעין', לא כל נקודה על האתרוג פוסלת אלא רק נקודה הניכרת לעין. אם אינו ניכר בטווח ראייה רגיל, אלא בהתבוננות מדוקדקת מידי כשר. לרוב הפוסקים המרחק הנכון להחזיקו באחיזה רגילה ביד, והוא כ- 35 ס"מ. ודע **החזו"א** (סימן קמז ס"ק ה) שהחמיר להסתכל ממרחק יותר קצר, והוא בערך 15 ס"מ.

3. אתרוג מהודר

נקי: ברוך ד' אכשר דרא, ומצויים בדורנו ד' מינים מהודרים, מה שלא היה מצוי בדורות הקודמים, ישראל קדושים מדקדקים במצוות, ומקדישים הרבה זמן לעיין ולברר, ומשלמים דמים מרובים טבין ותקילין כל אחד כפי יכולתו, לקנות ד' מינים מובחרים בתכלית ההידור נאה בגידולו ובמראהו ונקי מכל חשש פסול, ו'גלאט' לפי כל שיטות הפוסקים. כמבואר **בגמ'** (שבת דף קלג:): מצוה לעשות לולב נאה, ונדרש מהפסוק **זֶה קָלִי וְאֲנֹהוּ** (שמות טו ב), התנאה לפניו במצות. ובפרט שבאתרוג התפרש לקחת 'הַדָּר', והוקשו ד' מינים זה לזה.

יש הידור לקחת אתרוג נקי ללא נקודות שחורות כלל, ובלא בלעטלך, אף באופן שמצד הדין כשר. כלשון שכתב **הפרי מגדים** (אשל אברהם סימן תרמח ס"ק כד) ואשרי מי שיוכל ליקח אתרוג נאה הדר ונקי מכל.

גידול נאה: מלבד ההידורים בניקיון קיים דין **זֶה קָלִי וְאֲנֹהוּ** בלולב נאה, והיינו שיראה יפה ומהודר בצורתו, דומה לאתרוג ולא ללימון. וכתב **בתפארת ישראל** (סוכה פרק ג משנה ו יכין) שיש 5 הידורים באתרוג: כמה שיותר נקי ובפרט בראשו, שיהיו עליו בליטות ולא חלק כלימון, עוקץ שקוע, בנוי כמגדל ולא דומה לכדור, שושנתא שלימה מול העוקץ.

פיטם: נחלקו פוסקי זמננו האם עדיף אתרוג עם פיטם או אתרוג בלי פיטם. לדעת **הג"ר יוסף שלום אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש חלק ג פרק לא אות א) עדיף פיטם, א. שאם נפל הפיטם כשהאתרוג יותר משליש גידולו פסול משום חסר, וכך יוצא מידי ספק מתי נפל. ב. גם באופן שכשר יותר מהודר עם פיטם מצד מראה צורת האתרוג. ג. שמעתי **מחכמי הוראה שליט"א**, כיון שיש שפוסלים אתרוג ללא פיטם, אף שלהלכה כשר, יש הידור לחוש לשיטתם.

מאידיך אומרים בשם **הג"ר שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל** שעדיף בלי פיטם, שכן אתרוג עם פיטם הוא יותר בחשש מורכב שהסוחרים עושים תחבולות שונות להרכבה, כדי שלא יפול הפיטם.

כפי יכולתו: הורה **הג"ר שלמה זלמן אוירבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פרק י הערה 13) 'היום שמצויים בשוק ארבעת המינים מהודרים לרוב, נכון שישתדל כל אחד כפי יכולתו להדר המצוה'. כתב **בספר המנהגים** (סימן מט) ומי שקונה לולב ואתרוג יפה, זוכה לחיי עולם זה וחיים עולם הבא, וגם כאלו קיים כל התורה כולה.

והורו הגרב"צ אבא שאול זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל (שערי חג הסוכות עמוד קפא) שעדיף אתרוג עם גידול יפה אף שיש עליו בלעטלך, מאתרוג שאין לו גידול יפה ונקי מבלעטלך. כי העלים נחשבים כמראה טבעי של האתרוג. ויש מגדולי הוראה שליט"א שסוברים שעדיף נקי מבלעטלך יותר מגידול יפה.

4. למעשה

הדרכה קצרה לקונה: לברר סוג האתרוג וכשרותו, שאינו מורכב ערלה וכו', מוודא בשקעים ובבליטות שהאתרוג לא קיבל 'מכה' ונחסר, פיטם שלם, לחילופין שהפיטם נפל לפני שנקטף, לוקח את האתרוג במרחק של כ-30 ס"מ, (ולחזור"א כ-15 ס"מ) בודק שאין שינוי מראה או נקודה שחורה שאינה ניתנת להסרה בשיפועו העליון או שלש נקודות ברוב היקף האתרוג למטה, ויבדוק את העוקץ שלא נעקר.

המהדר יבדוק גם כן שאין כלל נקודות שחורות, והמהדר יותר גם יבדוק שאין בלעטלך. ולדעת הגרי"ש אלישיב, יקפיד גם שיהיה באתרוג פיטם. אם מבחינים במראה בעייתי לא ברור הנראה לעין או חסרון בפיטם, פונים לרב המומחה במראות אתרוג להכרעה. קונים מגדול, משלמים במזומן ולא בהקפה, אורזים את האתרוג בזהירות.

קופסאות: הקונה אתרוג בקופסא, צריך לבדוק את תכולתה, כיון שרמת ההידור וההשגחה המוטבעת על האריזה, מתייחס אך ורק לרגע האריזה, ויתכן שבשעת האריזה היה ירוק מאוד ולא ניכר לעין הנקודה השחורה, וכעת נהפך להיות צהוב, וניכרת הנקודה השחורה ופסול. גם יתכן שהאתרוג קיבל מכה במהלך הגלגולים ונהפך לחסר, או שנפל הפיטם. מה גם, שההשגחה היא רק על ערלה תרו"מ וחזקת בלתי מורכב, וההכשר אינו אחראי לרמת הידור האתרוג, וכשרותו לברכה, ומחירו. וגם יתכנו טעויות.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. ד' מינים: אפשר דרא וכיום מצויים ד' מינים בהידור רב. חשוב לדעת מה הידור ומה מעכב, ההידור הראשון הוא, לברר שאין חשש פסול, מורכב, ערלה, טבל, רבעי, חסר, שינוי מראה. ולכן כדאי לקנות רק אצל מוכר ירא שמים, או בחנות עם השגחה מהודרת.
- ב. אתרוג פסול: שינוי מראה כגון נקודות שחורות בחוטם האתרוג פסול. אינו בחוטם אם הוא על רובו או בשנים ושלושה מקומות ברוב היקפו פסול. שינוי מראה פוסל דוקא אם ניכר לעין, במרחק של כ-30 ס"מ, ויש מחמירים במרחק של כ-15 ס"מ. נקודות שאפשר להסירם, כשר.
- ג. אתרוג מהודר: יש הידור שהאתרוג יהיה נקי לגמרי אף ממראות שהם כשרים מצד הדין, ושיהיה עם פיטם, עם בליטות, עוקץ שקוע, בנוי כמגדל, ועם שושנתא שלימה. ועוד הידור לא להיכנס למחלוקת הפוסקים. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הודעה:

אפשר לקבל חינם כל שבוע את הגיליון במייל

המעוניין ישלח

בקשה לכתובת מייל

5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

ביצד למצוא לולב מהודר?

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון נתרם:

להצלחת רבי אהרן

בן שלמה שליט"א ובני

ביתו וכל יוצאי חלציו,

זכות התורה תעמוד להם

שיזכו לאושר ועושר

נחת ושמחה, וכתובה

וחתימה טובה, אמן.

אותה בלי התבוננות, מפני שידע את מקומה, האתרוג כשר הואיל ובמצב כזה רוב עיני בני אדם לא רואים אותה בלי התבוננות.

מרחק הנכון לבדיקת האתרוג

עמוד מס 380 ארבעת המינים למהדרין (צבעוני) עדס, אברהם חיים בן דניאל הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כשרות ארבעת המינים

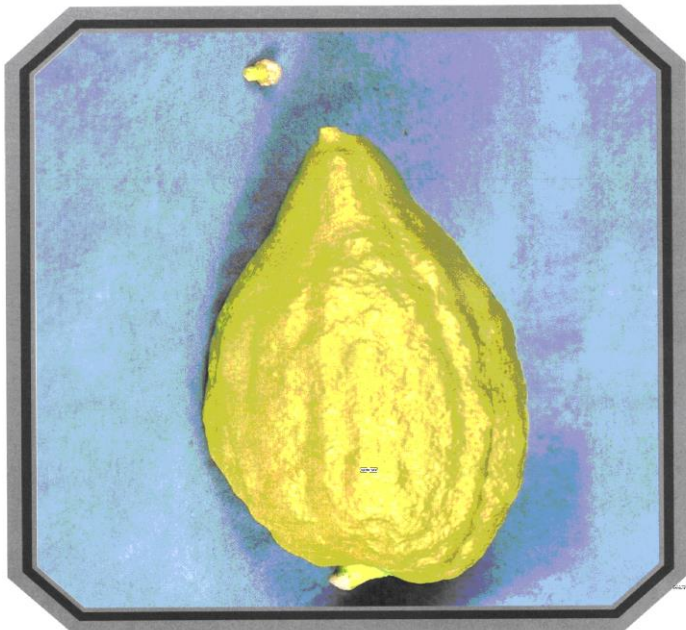

1. א. שושנתא ב. פיטם ג. גוף האתרוג ד. העוקץ ה. שקיעות ובלטות

כשרות ארבעת המינים (צבעוני) שטרן, יחיאל מיכל בן משה אהרן הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

נפילת פיטם

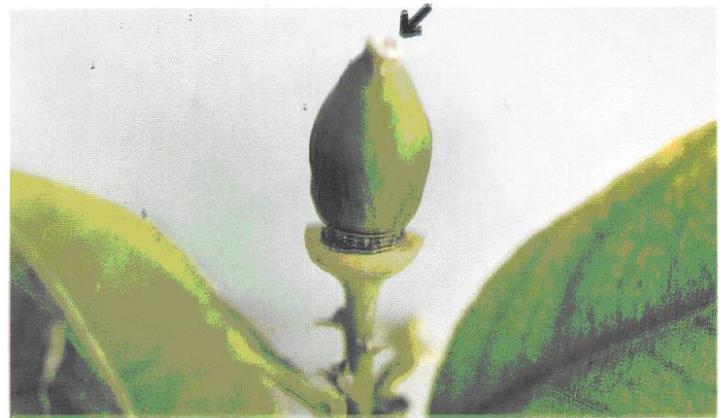
אתרוג שנפל ממנו הפיטם פסול מדין חסר, ולכן כתב הרמ"א סימן תרמ"ט סעיף ה' שפיטם שנפל – פסול רק ביום הראשון ואילו בשאר ימים כשר, אולם המשנ"ב שם בס"ק ל"ז מביא את המג"א שכתב שבפיטם שנפל יש גם היסרון של הדר, ועל כן פסול כל שבעה.

אתרוג שנפל בו הפיטם אחר הקטיפה

עמוד מס 332 ארבעת המינים למהדרין (צבעוני) עדס, אברהם חיים בן דניאל הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

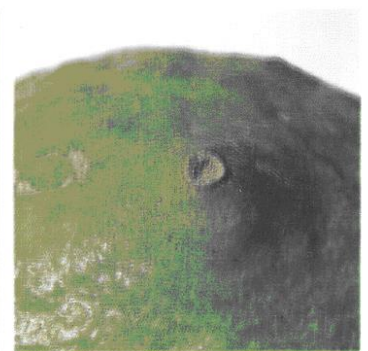
כשרות ארבעת המינים

27. גומא במקום הפיטם מעודו בקטנותו

29. פיטם שאין לו גומא בקטנותו

28. גומא במקום הפיטם בגדלותו

ד. כאשר ישנה גומא בתוך האתרוג, היא מוכיחה שלא היה פיטם מתחילת גידולו. סימן זה הובא במב"ט ח"ג סימן מ"ט, ובמ"ב ס"ק ל"ב, שבאתרוג שנשברה פטמתו, לא יכול להיות שיווצר סוג גומא כזאת. [ואין הכוונה שלא נשבר כלל, אלא נפל בעודו קטן מאד, על העץ] (ראה תמונות 27, 28, 29).

עמוד מס 42 כשרות ארבעת המינים (צבעוני) שטרן, יחיאל מיכל בן משה אהרן הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה